

**İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ NADİR ESERLER
KÜTÜPHANESİ'NDE BULUNAN FARŞÇA YAZMALAR
PERSIAN MANUSCRIPTS IN ISTANBUL UNIVERSITY
RARE BOOKS LIBRARY**

Çetin KASKA

Arş. Gör. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü

cetinkaska@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-1168-5522>

ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi | ETU Journal of Social Sciences Institute
S.11, Ekim | October 2020, Erzurum
e-ISSN: 2717 - 8706

Makale Türü | Article Types : Araştırma Makalesi | Research Article
Geliş Tarihi | Received Date : 26.04.2020
Kabul Tarihi | Accepted Date : 05.09.2020
Sayfa | Pages : 72-99
 : <http://dx.doi.org/10.29157/etusbe.2020.55>

<https://dergipark.org.tr/etusbed>

This article was checked by

 iThenticate

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ NADİR ESERLER KÜTÜPHANESİ'NDE BULUNAN FARŞÇA YAZMALAR

Çetin KASKA

ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ETÜSBED), S. 11, Ekim 2020, Sayfa: 72-99

ÖZ

Bütün milletlerin kendilerine ait tarihi ve kültürel mirasları bulunmaktadır. Ülkemizin sahip olduğu kültür mirasının en önemlilerinden biri de el yazması eserlerdir. En değerli kültür hazinelerimiz olan yazma eserler bilim, sanat ve kültür araştırmacıları için önemli kaynaklardır. Bu eserlerin saklanması, muhafaza edilmesi, kataloglarının yapılması, tahrip olanların tamir edilmesi ve gelecek nesillere ulaştırılması milli kültürümüzün korunması açısından çok önemlidir. Ülkemizde pek çok el yazması merkezi arasında bazı üniversitelerin de bulunduğu bilinmektedir. Bu üniversitelerden bir kısmının hatırı sayılır el yazması koleksiyonu bulunmaktadır. İstanbul Üniversitesi de bünyesinde el yazması eser bulunan üniversitelerimiz arasında yer almaktadır. Bu makalede hem sayısal anlamda hem de konu açısından zengin bir Farsça koleksiyona sahip olan İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde bulunan 1615 Farsça eserin listesi hazırlanmış, minyatürlü varaklar belirtilmiş ve önemli nüshalar hakkında bilgiler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, Farsça Yazmalar, Minyatür, Farsça Kitaplar.

PERSIAN MANUSCRIPTS IN ISTANBUL UNIVERSITY RARE BOOKS LIBRARY

ABSTRACT

All nations have their own historical and cultural heritage. One of the most important cultural heritage of our country is manuscripts. Manuscripts, our most valuable cultural treasures, are important sources for science, art and culture researchers. It is very important for the preservation of our national culture, to preserve, protect, save these works, to repair the destroyed ones and to deliver them to the next generations. It is known that there are some universities among many manuscript centers in our country. Some of these universities have a considerable collection of manuscripts. Istanbul University is among our universities with manuscripts. In this article, a list of 1615 Persian works in the Istanbul University Rare Works Library, which has a rich Persian collection both numerically and in terms of subject, has been prepared, miniaturized leafs have been specified and information has been given about some copies.

Keywords: Istanbul University, Rare Books Library, Persian Manuscripts, Miniature, Persian Books.

Giriş

Günümüzde en değerli kültür varlıkları arasında yer alan, sanat, kültür ve bilim çalışmalarına kaynaklık eden ve el ile yazılan eserlere el yazmaları denilmektedir (Orman, 2011: 7-15). İlk el yazması eserin kim tarafından ve ne zaman meydana getirildiği bilinmemektedir. Ancak bunun alfabenin bulunması kadar eski bir tarihe sahip olduğu rivayet edilmektedir. İslam coğrafyasının genişlemesi, Müslüman sayısının her gün artması, İslamiyet'in incelik ve esaslarını beyan eden eserlerin telif edilmesini zorunlu hale getirmiştir. Bu nedenle önemli kültür merkezlerinde, eserlerin istinsah edilmesi ve kitapların yazılması ağırlık kazanmıştır. Özellikle Kur'an'ın eksiksiz intikal etmesi ve muhtevasının anlatılması için birçok ilim ortaya çıkmış, bunlarla ilgili bilgilerin insanlara ulaştırılması zorunlu hale gelmiştir. Neredeyse bütün İslam coğrafyasında açılan medreselerin yanında kütüphaneler kurulmuş, yazmaların yaygınlaşması sağlanmıştır (Bilgin, 2013: 43/369-373). Yazma eserler geçmiş ile gelecek kuşaklar arasındaki en önemli bilim ve kültür köprüsüdür. Paha biçilmez ve insanlığın ortak değeri olan bu eserlerin üzerinde çalışmak ve tanıtılmasını sağlamak, onların yaşatılması ve canlı tutulmasıyla eşdeğerdir. Bilime, sanata ve okumaya değer veren imparatorluklar bir milletin kimlik belgesi olan bu eserler için birçok kütüphane tesis etmişlerdir (Kut, 1988: 181-198; Kut, 1982: 342). Kültür mirasımızın, kültür tarihinin birinci elden kaynakları olan el yazmaları, araştırmacıların ve bilim adamlarının çalışmalarına ışık tutan en önemli kültür varlıklarıdır. El yazmaları yıllarca toplumların ihtiyaç duyduğu tüm bilimsel alanlarda yazılmış, uzun süre eğitim ve kültür hayatına hizmet etmiş ve bu eserler hakkında araştırmacıların daha sağlıklı bilgi sahibi olunması için çok sayıda katalog hazırlanmıştır (Bakar, 2001: Önsöz; Özyıldırım, 2018: 13-25). El yazmaları özellikle matbaanın icadıyla birlikte eski popülerliğini kaybetmiştir (Orman, 2011: 7-15).

Günümüzde bütün ilimlerde İslâmî yazmaların en çok bulunduğu ülke Türkiye'dir. Türkiye'de yaklaşık olarak 250.000 el yazması eser olduğu tahmin edilmektedir. Ortalama olarak bu eserlerden 160.000'den fazlası Arapça, 70.000 cilt kadarı Türkçe, 13.000 ciltten fazlası Farsça'dır. Ermenice, Süryanice ve Yunanca el yazmaları da bulunmaktadır. Mecmuaların içindeki eserlerle birlikte Türkiye'deki yazmaların 500.000 veya 600.000 kadar olduğu rivayet edilmektedir. Hatta bu sayının özel koleksiyon ve kütüphanelerin dâhil edilmesiyle daha da artacağı düşünülmektedir (Özgüdenli, 2008: 1-76; Kut, 1972: 183-240; Bayraktar, 1982: 53-143). Ülkemizdeki el yazması eser sayısı kesin olarak hala bilinmemektedir, ancak kataloglama işlemi bittikten sonra ortaya çıkacaktır (Aynur, 2012: 41/597-598). Türkiye kütüphanelerinde bulunan

250.000 cilt kadar el yazması eserin 146.000 cilt kadarı İstanbul kütüphanelerinde yer almaktadır. Türkiye kütüphanelerinde toplam yüzde altı-yedi civarında Farsça eser bulunduğu tahmin edilmektedir. Süleymaniye Kütüphanesi'nde 4.022, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde 1.615, Türk ve İslâm Eserleri Müzesi Kütüphanesi'nde 164, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde 940, Bayezid Devlet Kütüphanesi'nde 443, Millet Kütüphanesi'nde 509, Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde 466, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda 44, Köprülü Kütüphanesi'nde 139, Âtîf Efendi Kütüphanesi'nde 95, Hacı Selimağa Kütüphanesi'nde 131, Murad Molla Kütüphanesi'nde 82, Arkeoloji Müzeleri İhtisas Kütüphanesi'nde 179, Yapı Kredi Kültür merkezi Sermet Çifter Kütüphanesi'nde 274 ve Ragıp Paşa Kütüphanesi'nde 68 cilt Farsça yazma eser yer almaktadır (Özgüdenli, 2008: 1-76; Ateş, 1990: 1-555). Türkiye'deki toplam yazma eserlerin 160.000 kadarı Kültür Bakanlığı'na bağlı 35 kütüphanede bulunmaktadır. Ayrıca İstanbul Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi ve Erzurum Üniversitesi gibi eğitim kurumlarında zengin el yazmaları koleksiyonları bulunduğu bilinmektedir (Ünver & Kaya, 2005).

1. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi 1924-25 yılında kurulmuştur. Kütüphane binası Şeyhülislâm Hayri Efendi tarafından Medresetü'l-kudât (kadılar medresesi) ismiyle yaptırılmıştır. Kütüphane koleksiyonu Sahip Molla, Yıldız Saray Kütüphanesi, Rıza Paşa, Halis Efendi, Mollazâde İbrahim Bey, Hakkı Paşa ve Edebiyat Fakültesi'nde bulunan yazma eserlerle İbnü'l-Emin Mahmut Kemal İnal'ın kitaplarından ve eşyalarından oluşmaktadır. Nadir Eserler'de yaklaşık 18.600 cilt yazma eser bulunmaktadır. Bu eserlerin 9941'i Türkçe, 6963'ü Arapça, 1615 tanesi de Farsça yazmadır. Ayrıca çok az sayıda Almanca, Ermenice, Fransızca, İtalyanca ve Rusça el yazması eserler de bulunmaktadır (Kut, 2005: 274-75; Sühbânî & Aksu, 1374: Önsöz; Ünver & Kaya, 2005). İstanbul'daki kütüphaneler arasında, içinde barındırdığı el yazması eserler sayesinde seçkin bir yere sahip olan bu kütüphanede, Sultan II. Abdülhamid'e ait ve o dönemden günümüze ulaşan Fotoğraf Albümleri Koleksiyonu da yer almaktadır. Sanat değeri taşıyan bu fotoğraflar müstesna bir yere sahiptir. Ayrıca kütüphanede az sayıda matbu eser de bulunmaktadır (Aksu, 1988: 19-62). Kütüphanedeki eserler içerisinde istinsah tarihi bakımından tarihsel değeri bulunan tezhip, minyatür, müellif hatlı nüshalar, tek nüshalar ve hat yönüyle sanat değeri taşıyan Farsça el yazması eserlerin listesi hazırlanırken eserlerin demirbaş numarası, müellifi, eser adı,

kâtibi, istinsah tarihi, hattı, satır sayısı, varak numarası ve ebadı sırasıyla verilmiştir.

2. Minyatür Bulunan Nüshalar ve Varak Numaraları

El yazması eserler milletlerin kimlik belgesidir ve bu eserler tarihimiz, inançlarımız, ekonomik anlayışımız, kültürümüz ve edebiyatımız hakkında bilgi vermektedir. Birer tarihi belge niteliğinde olan el yazması eserlerde yer alan küçük hacimli renkli resimlere minyatür denilmektedir (Mahir, 2005: 30/118-123). Minyatürler el yazması eserlerdeki konuyu açıklayan ve gerektiğinde anlattığı konu ile ilgili en ince ayrıntısına kadar üzerinde duran resimler olarak da tarif edilmektedir (Atalay, 2012: 8-20). Minyatüre İslam sanatında "tasvir" ve minyatür sanatçısına "nakkaş" veya "musavvir" denilmektedir (Mahir, 2005: 30/118-123). İstanbul Nadir Eserler Kütüphanesi'nde bulunan Farsça eserlerin içinde bulunan minyatürler süsleyicilikleriyle birlikte kuvvetli bir anlatım gücüne de sahiptir. Özellikle bu eserlerin içinde tarihi bilinmeyenlerin tarihlendirilmesinde sanatkarı bilinen minyatürler önemli bir işlev görmektedir. Farsça eserler içindeki minyatürler hem sanat değeri taşımaktadır hem de buldukları eserlerdeki konuları açıklayan, savaşları, törenleri, seferleri ve olayları ince ayrıntılarla tasvir eden vesikalardır. Farsça eserler minyatür bakımından çok zengindir. Nizâmî-i Gencevî'nin *Hamse'sinde* (42 minyatür), Firdevsî'nin *Şâhnâme'sinde* (56 minyatür), Lokmân b. Hüseyin-i Âşûrî'nin *Şahenşâhnâme'sinde* (58 minyatür) ve Şâh Kulî Mihrdâr'ın *Mecmûa-i Murakkaât'ında* (41 minyatür) çok sayıda minyatür bulunmaktadır (Sühbânî & Aksu, 1374: 10-700; Aksu, 1981: 1-23). Ayrıca Farsça eserlerde kara kalemle çizilmiş bazı çizimler de bulunmaktadır. Adı geçen kütüphanede bulunan Farsça eserlerin içinde yer alan minyatürler aşağıda eserlerin demirbaş ve sayfa numaraları verilerek ifade edilmiştir:

FY4/ 237a, 240b, 243a, 245a, 251b, 265b. **FY9/** 30a, 51a, 59b, 121a, 138b, 170a, 200b. **FY13/** 19b, 36b, 61a, 106b, 185b, 218b, 229a. **FY23/** 138b, 139b. **FY46/** 110b. **FY57/** 19b, 21a, 22a, 22a-b, 23a, 25a-b, 26b, 30b, 32a, 34a, 40a, 41b,42a, 43a, 43b, 44b. **FY64/** 15b, 16a, 21a, 27b, 31b, 32a, 40b, 42b, 43a, 46a,54b, 55a, 62a-b, 69b, 70a, 75b, 76a, 87a, 89a, 91b, 94a, 101b, 104a, 105b, 117a, 120b, 133a-b, 142b. **FY74/** 4b, 13a, 22b, 23b, 24a, 27b, 28a, 31b, 34a, 35b, 41b, 43a, 45b, 46a-b, 47a. **FY123/** 48b, 80b. **FY141/** 23a, 24b, 32b, 33a, 36a-b, 45a, 53b, 56a, 59b, 62b, 66a, 68b, 71b, 84a, 94b, 111a, 115a, 122a, 134b, 137b, 145a, 149a, 172a, 180b, 200a, 202b. **FY187/** 3a, 176b. **FY194/** 11b, 12b, 14a-b, 15a-b, 16b, 18b, 22b, 23b, 24b, 25b, 35b, 37b, 39b, 42b, 43a-b. **FY454/** 18b, 54a, 91b, 147b, 170a, 172a, 190a, 215b, 246a, 247b, 370a. **FY539/** 14a, 24b, 42a, 46b, 59b, 70a, 88b, 94b, 119a, 142a, 158b, 164b, 181b, 194a, 200b, 206b,

211b, 216b, 226a, 243a, 251b, 272b, 275b, 280b, 289a, 305b, 313b. **FY541/** 7b, 8a. **FY616/** 16a, 25b, 48b, 59a, 61a, 64b, 75b, 87a, 88a, 93b, 103a, 199a, 204b. **FY805/** 105b. **FY966/** 7a. **FY1223/** 6a, 11a, 23b. **FY1309/** 1b, 2a, 19a, 27a, 46b, 51b, 57a, 61a, 66b, 71b, 82b, 92b, 110b, 115b, 136b, 141a, 146a, 151b, 154b, 162b, 172a, 180b, 202a, 208a, 211a, 218b, 226a, 229b, 233b, 238a, 244b, 250a, 260a, 282b, 287b, 297b, 312b, 327b, 346a, 373a, 379a, 394b. **FY1313/** 4b, 26b, 36a, 42a, 59b, 83b, 90a, 114a, 115a, 124b, 131b, 136a, 160a, 165a, 172a, 174a, 177b, 182a, 187a, 213a, 228a, 263a, 277b, 306b. **FY1316/** 14a, 37a, 122a, 176a, 214b. **FY1318/** 1b, 2a, 50b, 104b, 148b. **FY1326/** 36b, 72a. **FY1327/** 47a, 48b, 50b, 51b, 54b, 69a, 75b, 78a, 80b, 87a, 88b, 98a, 104b, 105b, 114a, 121b. **FY1333/** 38a, 67a, 74b, 95b, 106a, 120b, 140b, 155a. **FY1340/** 18b, 72b, 92b, 106a, 112a, 148a. **FY1384/** 41a, 44b, 64b, 77a, 84b, 89b. **FY1385/** 19b, 22b, 23a, 24a, 26a-b, 27b, 28a, 31b, 33a, 35a, 40a, 43a, 45a-b, 46b, 47b. **FY1397/** 60b, 113a, 177b. **FY1404/** 7a, 8a, 11b, 12a, 13b, 14b, 15a, 16a-b, 17a, 24b, 25a, 30b, 31a, 38b, 39a, 41b, 42a, 43b, 48b, 50b, 54a, 56b, 57a, 58a, 61b, 62a, 69b, 71a, 72b, 75a, 76b, 79a, 81b, 84a, 85b, 88a, 89b, 91a, 94a, 97a, 102b, 109a, 111b, 120a, 121b, 124a, 127a, 133b, 135a, 136b, 138a, 140b, 142a, 143b, 146a, 147b, 148a. **FY1406/** 1b, 2b, 8b, 16b, 17b, 19b, 20b, 22a, 24b, 25b, 30b, 31a, 32a, 35a, 36a, 37b, 42b, 44b, 45a-b, 46b, 47a, 49a, 51a, 52a, 56b, 61a, 66a, 67b, 71a, 78b, 79b, 82a, 89a, 92a, 93a, 95b, 98a-b, 99a, 102a, 103a, 105a, 108b, 109a, 112a, 114b, 115b, 116b, 117b, 119a, 121a, 123a, 124a, 125b, 126b. **FY1407/** 15b, 26a, 28b, 39b, 48a, 60a, 76a, 96a, 116b, 128b, 135a, 152b, 158a, 180a, 188b, 198a, 211b, 237a, 250b, 269b, 279b, 284a, 305b, 314a, 332b, 337b, 345a, 357a, 385a, 397a, 406a, 434a, 457a, 491a, 517a, 526b, 558a, 570b, 576b, 583b. **FY1410/** 38a, 44b. **FY1412/** 1b, 2a. **FY1418/** 1b. **FY1422/** 6a-b, 7a-b, 10a-b, 11b, 17a-b, 18a-b, 19a-b, 20a-b, 21a, 22a-b, 23a-b, 24a-b, 25a-b, 26a, 28a-b, 29a-b, 30a-b, 31a-b, 32a-b, 33a-b, 34a-b, 35a, 45b. **FY1424/** 3, 4, 7, 8, 11, 12, 15, 16, 19, 20, 23, 24, 27, 28, 31, 32, 35, 36, 39, 40, 43, 44, 47, 48, 51, 52, 55, 56, 59, 60. **FY1425/** 2b, 3a, 4b, 5a, 6b, 7a, 8b, 9a, 10b, 11a, 12b, 13a, 14b, 15a, 16b, 17a, 18b, 19a, 20b, 21a, 22b, 23a, 24b, 25a, 26b, 27a, 28b, 29a. **FY1426/** 48b.

3. Farsça Yazmalar Hakkındaki Bazı Bilgiler

Burada beşinci bölümde yer alan listede yer almayan bazı bilgilere yer verilecektir. Beşinci bölümde burada zikredilen eserlerin adları, müellifleri ve istinsah tarihleri verildiğinden burada sadece demirbaş numaraları siyah yazılarak bazı açıklamalar yapılacaktır. 1-Türk padişah, sultan ve devlet adamlarına ithaf edilen el yazması eserler: **FY1422:** Şâh I. Tahmasb emriyle III. Sultan Murad'a hediye edilen bu eserde, Hz. Meryem, Hz. İsa minyatürleri, Şâh İsmail ve Abdullah b. Muhammed'in hatları, Sultan Hüseyin Baykara'nın tasvirleri, karakalemle çizilmiş aslan ve diğer bazı çizimler bulunmaktadır. **FY32:** Bu eser Sultan II. Bayezid'e takdim edilmiştir (1b, 2a). **FY467:** Bu eser

Osmanlı sefiri Fahrî Efendî'ye takdim edilmiştir. **FY1139:** Bu eser Sultan Süleyman zamanında yazılmış ve ona takdim edilen bir *Mesnevî* şerhidir. **FY1308:** Bu nüsha Sultan II. Abdülhamid için yazılmıştır. **FY1317:** Bu nüsha III. Sultan Ahmed'in kütüphanesi için yazılmıştır. **FY1395:** Bu kitap büyük ihtimalle Sultan II. Abdühamîd'e takdim edilmiştir. **FY1404:** 58 minyatürün bulunduğu bu eser Sultan III. Murad'ın kütüphanesi için hazırlanmıştır. **FY1428:** Bu murakaât Veliyüddin Efendizâde'ye aittir. **FY1472:** Bu eser Hîve Hân'ının Sultan Mahmûd Hân'a gönderdiği bir tebriknâmedir. **FY1409:** Bu eseri Avusturya konsolosu münşisi Hûsyâr, Sultan Mehmed Reşâd'a takdim etmiştir. **FY3:** Bu eser Sultan I. Abdülhamîd için hazırlanmıştır. **FY41:** Manzum ve mensur olarak yazılan bu eser II. Abdülhamid'e takdim edilmiştir. **FY801:** Bu eser Veziazam Mahmud Paşa adına yazılan umumi tarihtir. **FY1139:** Mevlânâ, *Mesnevî*'sinin 143 beytinin şerhinden oluşan bu eser, Kanuni Sultan Süleyman'a ithaf edilmiştir. **FY406:** Dokuz baktan oluşan bu eser II. Bâyezid adına yazılmıştır. **FY619:** Bu eser II. Bayezid'in emriyle yazılan Osmanlı tarihidir. **FY1388:** II. Murad'ın Varna savaşını anlatan bu eser, Ebü'l-fazl Veliyüddîn Paşa'nın emriyle yazılmıştır. **FY304:** Bu eser Fatih Sultan Mehmed adına yazılmıştır (2b). **FY1241:** Bu eser Abdulhamid'in saltanatının 25.ci yılında Hâlis adında biri tarafından kendisine takdim edilmiştir. **FY1455:** Bu eseri Hâcî Mîrzâ Hasan b. Müftî Hâcî Ahmed-i İsfahânî, Abdulhamid'e hediye olarak takdim etmiştir. **FY1398:** İstanbul'da istinsah edilen bu eser Sultan Ahmed'e takdim edilmiştir. **FY1242:** Sa'dî'nin *Gülistân* adlı eserine yazılan bu nazire II. Abdülhamid'e ithaf edilmiştir. 2-Kütüphanede yer alan el yazması eserlerin istinsah edildikleri yerler: **FY27/ FY1389/ FY1454:** Hindistan'da, **FY72:** Tebriz'de, **FY81:** Semerkant'ta, **FY93:** Yenice'de, **FY178:** İstanbul Sultan Ahmed civarında, **FY361:** İstanbul Tophane'de, **FY193:** Bağdat'ta, **FY212/ FY751:** Semerkant'ta, **FY230/ FY372:** Bağdat'ta **FY233/ FY236/ FY238/ FY257/ FY277/ FY294/ FY320/ FY378/ FY380/ FY410/ FY444/ FY485/ FY577/ FY578/ FY695/ FY749/ FY856/ FY871/ FY924/ FY979/ FY994/ FY1047/ FY1112/ FY1272/ FY1398,** İstanbul'da, **FY281/ FY398:** Şiraz'da, **FY307/ FY701:** Kayseri'de, **FY333:** Edirne'de, **FY400/ FY544/ FY858/ FY860/ FY1310/ FY1479/ FY1526:** İsfahan'da, **FY1246:** Karahisar'da, **FY470:** Kâşân'da, **FY474/ FY475:** Nişâbûr'da, **FY509/ FY515:** Mısır'da, **FY511:** Şiraz'da, **FY758:** Harezmi'de, **FY836/ FY896:** Halep'te, **FY888:** Mekke'de, **FY996:** Amasya'da, **FY1099/ FY1329:** Bursa'da, **FY1325:** Meşhed'de, **FY1328:** Erzurum'da, **FY1477:** Tahran'da, **FY1507:** Buhara'da, **FY640:** İstanbul Süleymaniye'de, **FY1410:** Herât'ta, **FY248:** Beşiktaş'ta, **FY71/ FY1094:** Trabzon'da, **FY1272:** Üsküdar'da istinsah edilmiştir. 3- Nazire olarak yazılan, şerh ve tercüme edilen eserler: **FY65:** Bu eser Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sine nazire

olarak yazılmıştır. **FY89:** Bu eser Sa' dî-i Şîrâzî'nin *Bostân* adlı eserine yazılan bir şerhtir. **FY197:** Bu eser Sa' dî'nin *Gülistân* adlı eserine nazire olarak yazılmıştır. **FY266:** Bu eser James Justinian Morier'in *The Adventures of Hajji Baba of Ispahan* adlı eserinin tercümesidir. Eser Habîb-i İsfahânî tarafından tercüme edilmiştir. **FY294:** Alain Rene Lesage'ye ait olan bu eser, Habîb-i İsfahânî tarafından tercüme edilmiştir. **FY981:** Bu eser Mevlânâ, *Mesnevî*'sine manzum ve mensur olarak yazılan tasavvufî bir şerhtir. **FY996:** Bu eser Sa' dî-i Şîrâzî'nin *Gülistân* adlı eserine yazılan bir şerhtir. **FY643:** Bu eser *Mesnevî*'ye Anadolu sahasında yazılan kâmil şerhlerden biridir. **FY942:** Bu eser *Mesnevî*'ye hicri sekizinci yüzyılda yazılan ilk şerhtir. **FY1255:** Bu eser Mevlânâ, *Mesnevî*'sinin seçkisidir. 5-Kütüphanede yanlış kaydedilen eserler: **FY40:** Bu eser Kürtçe yazılmasına rağmen Farsça eser olarak kaydedilmiştir. **FY1129:** Bu eser Cüneyd-i Şîrâzî'ye ait olmasına rağmen kâtip yanlışlıkla Cüneyd-i Bağdâdî'ye ait olduğunu yazmıştır. 4-Müellif hattıyla yazılan eserlerin demirbaşları şöyledir: **FY628/ FY233/ FY266/ FY712/ FY1591/ FY400/ FY1404/ FY251/ FY1243.**

4. Kütüphanede Bulunan En Eski Farsça Yazmalar

Ahmed el-Yezdî İbn-i el-Berkât'ın *Fusûl fî İhyâ'i Usûli'-d-dîn* (FY32) adlı eseri 643'te yazılmıştır. Bu eser kütüphanede üzerinde istinsah tarihi bulunan en eski kitaptır. Müellif ve kitabı hakkında bilgi yoktur. Eserin ser-levhası tezhiplidir ve ilk varak çürümüş ve tamir görmüştür. İkinci en eski yazma Nâsır-i Hüsrev'e ait olan felsefî ve ahlâkî *Rûşenâînâme* (FY1062) adlı mesnevidir. 674'te yazılan bu eserde fihrist 19a-20b varaklarında yer almış ve 74a, 84b, 90a, 92a varakları nakışlıdır. *Rûşenâînâme* 1b-18b ve *Hânü'l-Ehvân* 19a-137b varakları arasında bulunmaktadır. Üçüncü en eski kitap Ahmed b. Muhammed-i Nişâbüri'nin yazdığı *Kitâbü's-Sâmî fi'l-Esâmî*'dir. 676'da yazılan bu eserdeki unvanlar ve bazı işaretler kırmızı yazılmıştır. Kırmızı cetvel 1b-7b ve 7b-10 varakları arasında bulunmaktadır. Bu eser Arapça-Farsça bir sözlüktür ve eser dört bölümden oluşmaktadır. Dördüncü en eski tarihli eser Alî-i Hemedânî'nin kaleme aldığı *Şerh-i Kasîde-i İbn-i Fâriz*'dir. 688'de kaleme alınan bu eserdeki unvanlar ve Arapça beyitler kırmızı olarak yazılmıştır. Beşinci en eski tarihli eser Alî b. Ahmed Ebû'l-Hasan'ın yazdığı *Tabîrnâme ve İhtilâcnâme*'dir. 697'de yazılan bu eserin yazarı hakkında bilgi yoktur. Eserdeki unvanlar ve haşiye kırmızı renkle yazılmıştır. Fihrist eserin başında yer almaktadır.

5. Farsça Yazmalarda Yazı

Yazma eserlerin en önemli unsurlarından birisi de metindeki yazının cinsidir, çünkü herhangi bir istinsah tarihi olmayan el yazması eserler, hat türüyle yazıldıkları coğrafi bölge ve dönem bulunabilmektedir. Bazı yazı türleri çeşitli bölgelere aittir, örneğin "nesih" Anadolu Selçuklularına ve "ta'lik" İran'a

has bir yazı türüdür. Türkler'e has bir yazı türü olan ri'ka muhasebe ve maliye kayıtlarında kullanılan siyâkat yazı türünün gelişmiş halidir (Bilgin, 2013: 43/369-373). Ancak menşe itibariyle bu yazılar bir bölgeye has olsa da ta'likle illa Farsça yazılır veya nesihle de Türkçe eserler yazılır diye bir durum söz konusu değildir. Nadir Eserler Kütüphanesi'nde bulunan Farsça eserler ta'lik, nesih, ri'kâ, sülûs ve nesih-ta'lik gibi yazı türleriyle yazılmıştır. Ancak eserler Farsça olduğu için, büyük çoğunluk ta'lik yazı ile yazılmıştır. Bazı Farsça eserler birden fazla yazı türü ile kaleme alınmıştır. Bazı eserlerde de başlıklar, bölümleri belirten ibareler ve metin farklı yazı türleri veya farklı renkteki mürekkeplerle yazılmıştır.

5.1. Farsça Yazmalar Listesi

El yazması eserler geçmiş ile bugün ve bugün ile geçmiş arasında bağlantı kuran en değerli eserlerdir. El yazması eserlere en kısa yoldan ulaşabilmek, ancak bu maksatla hazırlanan kataloglarla mümkündür. Özellikle son dönemlerde katalogların öneminin anlaşılmasıyla bu alanda birçok çalışma yapılmıştır. Örneğin: Kandili Rasathanesi El Yazmaları Kataloğu (2007), İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yazma Eserler Kataloğu (2014), Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu (2001), Prof. Dr. Mehmet Fatih Köksal Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu (2018). Kültür ve medeniyetimize faydalı olan ve tarihimize ışık tutan bu çalışmalar neticesinde kütüphane raflarında duran tozlanmış birçok el yazması eser buldukları yerlerden inmiş, çeşitli konularda gün ışığına çıkmamış birçok husus aydınlanmıştır. Farsça yazma eserlerin liste hazırlanırken Nadir Eserler Kütüphanesi'ndeki bütün Farsça eserlerin dijitallerine tek tek bakıldı, daha önce bu konu hakkında çalışan Sübhânî ve Aksu'nun çalışmasından istifade edildi. Bu çalışma yapılırken karşılaştığımız en büyük sorun zarar görmüş ve dijitali olmayan sınırlı sayıdaki eserden yeteri kadar istifade edemememizdir. Bu eserlerden birkaçını görme şansımız oldu, ancak diğerlerini göremedik. Aşağıdaki listede kütüphanede bulunan her Farsça yazmanın adı, demirbaş numarası, müellifi, kâtibi, hattı, ebadı ve satır sayısı belirtilmiştir:

Table with columns for ID, Name, Title, Author, Year, and Page. Contains a comprehensive list of publications from 1971 to 2010, including titles like 'İstihlak İhtiyacı', 'İstihlak İhtiyacı', 'Muhammed b. Muhammed el-Hilafü'l-Buhârî', etc.

Farsca Yazmalar

Table with columns: ID (e.g., PY601), Title (e.g., Mirza Mehdi Hani Esernâme), Author (e.g., Târîh-i Nâdir), Date (e.g., 1299), Format (e.g., Ta'rik), Pages (e.g., 21), and other details.

Table with columns: ID, Title, Author, Date, Location, and Shelfmark. It lists 300 manuscripts with their respective details.

Table with columns: ID, Name, Title, Author, Year, Volume, Page, and Price. Contains a list of 1500 entries for the 'Cetin KASKA' collection, including titles like 'Hüseyn Nisri Kâfiri', 'Abdülkerim b. Muhammed Necmeddi Diye', and 'Zahid Abdurrahman b. Ali Şirazi'.

FY 1561	Sâhî-i Tekkî	Dîvân-ı Sîmî	Buhârî b. Hasan-ı Bekî	13 y.y.	Ta.İk.	21	52	208x122-160x70
FY 1562		Mecmûa		1312	Ta.İk.	16-21	391	207x130-160x80
FY 1563	Hâvâ-i Kâfir	Dîvân-ı Hâvâ		13 y.y.	Ta.İk.	11	130	208x122-152x83
FY 1564	Şâhî-i Buhârî Dede	Gâhîna Tevâzûl	Şevkî Nâsîrî-i Dîhânî	1023	Ta.İk.	15	128	208x122-150x80
FY 1565	Kâdîm-ı Tevhîd	Dîvân-ı Kâdîm	Trîmî-î Kazvîni	1340	Ta.İk.	19	475	202x135-175x85
FY 1566	Âkî Muhammed-i Âyâk	Dîvân-ı Âyâk		1217	Ta.İk.	15	297	200x127-142x80
FY 1567	Emî Nâsîrî-Ferîdûn-ı Seyyîdî	Makûlât-ı Seyyîdî		1309	Ta.İk.	18	172	200x125-150x85
FY 1568	İbnî-i Buhârî	Dîvân-ı İbnî-i Buhârî		1333	Ta.İk.	15	557	195x130-175x110
FY 1569	Feyz-ı Hâdî	Dîvân-ı Feyz		12 y.y.	Ta.İk.	21	216	200x140-175x85
FY 1570	Abdulkâdir Mîrâz-ı Hâdî	Dîvân-ı Hâdî	Hâdî Muhammed-î Horîmî	1287	Ta.İk.	15	282	200x111-141x70
FY 1571	Abdûlmünîm-ı Cîm	Vîsâ'î ve Zîkâr-ı	Ömer Hüseyînî-i Hâdî	961	Ta.İk.	15	138	200x124-150x82
FY 1572	Kellî-i Hemâdî	Dîvân-ı Kellî		13 y.y.	Ta.İk.	25	146	203x120-162x77
FY 1573	Nâzîr-ı Nihâdî	Dîvân-ı Nâzîr		12 y.y.	Ta.İk.	12	275	190x115-175x90
FY 1574	Feyz-ı Hâdî	Dîvân-ı Feyz		13 y.y.	Ta.İk.	15	359	190x110-125x78
FY 1575		Mecmûa-ı Eyâr	Sihyîl Hâmî Seffî	1332	Nesih	23	41	200x135-160x80
FY 1576	Sevî-i Bekkî	Dîvân-ı Bekkî	Buz Velâd Melîkî Yûsufî-i Gâmevî	1168	Ta.İk.	17	65	193x95-170x70
FY 1577	Şâhî-i Sâkî	Kullîyât		1303	Ta.İk.	17	394	188x110-143x71
FY 1578	Hâkîmî-i Cîmî	Dîvân-ı Feyz		13 y.y.	Ta.İk.	11	63	190x115-152x85
FY 1579	Sâhî-i Tevhîd	Kullîyât		12 y.y.	Ta.İk.	15	325	195x120-152x70
FY 1580	Hüseyîn Vâiz-i Kâşîfî	Lâhûb-ı Lâhûb-ı Ma'nevî		13 y.y.	Ta.İk.	15	59	193x115-154x80
FY 1581	Şâhî-i	Mecmûa-ı Eyâr		1077	Ta.İk.	17	363	180x125-145x85
FY 1582	Âhmed Kemâl	Mîstâhîdî-i Şâhîdî-ü-i Fîdeyî	Seyyid Abdîl	1258	Ta.İk.	19	27	197x117-127x67
FY 1583	Şâh-ı İrfânî	Dîvân-ı Şâh-ı İrfânî		1277	Ta.İk.	10	159	186x123-123x76
FY 1584	Mahyî-i Abdülkâdir-i Ceylânî	Dîvân-ı Abdülkâdir	Hâdî Yâhîdî-i Nâkî Benadî	1261	Ta.İk.	15	29	190x120-140x73
FY 1585	Özâr-ı Şîrâzî	Kullîyât		1027	Ta.İk.	19	284	182x105-145x83
FY 1586	Abdûlmünîm-ı Cîm	Levîyât	Hakîm b. Vîsâ'î-Şîrâzî	1260	Ta.İk.	8	69	182x105-145x83
FY 1587	Lâmî-i Cîmî	Dîvân-ı Lââmî		14 y.y.	Ta.İk.	14	43	178x110-140x70
FY 1588		Mecmûa-ı Eyâr		1259	Ta.İk.	15	109	178x115
FY 1589	Hâcî-i Kamânî	Dîvân-ı Hâcî-i Kamânî		13 y.y.	Ta.İk.	18	46	183x125-145x70
FY 1590	Hüseyîn Vâiz-i Kâşîfî	Ahâk-ı Mubârak	Abdûlmünîm Devîlî Muhammed Nîsâcî	1088	Ta.İk.	21	129	175x110-135x83
FY 1591	Buhârî-ı İrfânî	İsmâcî		1322	Nesih-Ta.İk.	13	80	170x110-125x70
FY 1592		Mecmûa-ı Eyâr		1321	Ta.İk.	10	142	170x105-130x70
FY 1593	Seffî-i Tevhîd	Dîvân-ı Seffî		11 y.y.	Ta.İk.	13	41	166x105-125x85
FY 1594	Mekkebi Şîrâzî	Leylî ve Mecmûa		13 y.y.	Ta.İk.	13	52	164x105-125x75
FY 1595	Buhârî b. Sa'îd İncîdîn-ı Mîstâfî	Mîstâhîdî-ü-i Dîvân		13 y.y.	Ta.İk.	11	106	162x110-125x70
FY 1596	Âhmed b. Kemâlî Şihâk Hîcâzî	Kasâ-i Sevî-i Sâma'în ve Dohîrâ-i Terâkî	Mîrâzî Karîmîn A.B.	1347	Ta.İk.	11	245	160x110-130x73
FY 1597	Fahreddîn Hâdî	Sandîkât-ı 'M'edîf		13 y.y.	Ta.İk.	23	46	160x105-125x85
FY 1598		Levîyât		1311	Ta.İk.	11	32	150x105-100x60
FY 1599	İbn-ı Hâsım Hâm	Sevî-i Kasâ'î-ü-i Evrâfî	Subhîn A.B. Yâkûbî	1354	Nesih	15	155	152x100-115x60
FY 1600	Mekkebi Şîrâzî	Leylî ve Mecmûa		1256	Ta.İk.	11	101	154x95-115x62
FY 1601	Abdûlmünîm-ı Kâdîmî	Abdûlmünîm-ı Kâdîmî	Muhammed Süddîkî	1311	Ta.İk.	9	15	148x90-110x60
FY 1602	Mîrâzî Sa'îd Nîsâcî-i Horî	Târîh-ı Mâsûdî-ü-i Şîrâzî-ü-i Accem	Hâhîdîlîn Abdülkâdîr	1319	Ta.İk.	11	46	145x80-80x40
FY 1603	Vahî	Fehâd ve Şîrâ	Mîrân A.B. Seyyid A.B. Fevâzî	1259	Ta.İk.	11	43	143x87-105x58
FY 1604	Abdûlmünîm-ı Cîm	Kullîyât		1081	Ta.İk.	16	255	140x110-130x73
FY 1605	Seffî	Dîvân-ı Seffî		118 y.y.	Ta.İk.	16	37	132x100-175x120
FY 1606		Avîzî-i Seffî Cîmî-ü-i Mevlevî		13 y.y.	Ta.İk.	81	203x120-150x80	
FY 1607	Yavuz Sukhî Selâm	Dîvân-ı Selâm		12 y.y.	Ta.İk.	15	48	131x121-148x78
FY 1608		Mecmûa-ı Eyâr		13 y.y.	Mühürîlî	18	18	125x100
FY 1609	Sâ'dî-i Şîrâzî	Bîstâr		12 y.y.	Ta.İk.	130	170x113-115x64	
FY 1610	Yemîşîrîk Avî	Dîvân-ı Avî		14 y.y.	Bâ'z	14	100	120x110-170x90
FY 1611		Mecmûa-ı 'evâdî fî'l-Ahâk	Ali B. Mâsûd-ı Râzî	1090	Ta.İk.	14	362	118x77-200x120
FY 1612		Mecmûa-ı Eyâr		14 y.y.	Ta.İk.	24	137	116x110
FY 1613	Muhammed Hüseyîn Vefî	Dîvân-ı Vefî		13 y.y.	Ta.İk.	13	200	116x110-130x75
FY 1614	Mahmud b. Muhammed-ı Ceylânî	Rîyâz-ı Ârûs		887	Ta.İk.	21	207	110x140-155x80
FY 1615	Mevlevî Celâleddîn-ı Rîmî	Mesnevî C.1-2		12 y.y.	Ta.İk.	17	243	107x130-135x75

Sonuç

Kadim kültürümüz ile günümüz arasındaki bağlantıyı sağlayan en önemli maddî unsurların başında yer alan el yazması eserler, İslam ülkelerinin ve diğer medeniyetlerin kültür ve bilim çevrelerine kaynaklık etmektedir. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'ni edebiyat, din, tarih ve sanat yönünde paha biçilmez Farsça bir koleksiyona sahiptir. Bu kütüphanede yer alan Farsça yazma eserler sadece içerikleriyle değil, sahip oldukları sanatsal hususiyetler sebebiyle de önem arz etmektedir. Bu eserler, çoğunlukla farklı müelliflerin farklı eserleridir. Eserlerin muhtevasına bakıldığında, farklı konuları içeren pek çok eserin bulunduğu görülmektedir. Nadir Eserler'de toplam 1615 Farsça eser var ve bu eserlerin çoğu edebiyat, tasavvuf, fıkıh, hadis, mantık, tefsir, kelâm, akaid, ahlak, menâkıb, tıp, sözlük ve edebi sanat gibi konular hakkında yazılmıştır. Farsça el yazmaları istinsah tarihi, minyatür, hat, tezhip ve cilt özellikleri bakımından çok değerli eserlerdir. Bu eserler arasında müellif hatlı nüshalar da yer almaktadır. Bu koleksiyonda yirmi üç *Kur'ân-i Kerîm* bulunmaktadır. Bu eserlerin üçünü Hüseyîn Vâiz-i Kâşîfî yazmıştır. Mevlevî tarikatının önderi, âlim ve şair Mevlânâ ait yirmi yedi *Mesnevî* nüshası bulunmaktadır. Fars edebiyatının en büyük şairlerden Sa'dî-i Şîrâzî'ye ait on sekiz *Bostân* ve on altı *Gülîstân* nüshası vardır. Bu koleksiyonda şair, yazar ve mutasavvıflara ait iki yüz seksen beş divan, otuz beş külliyyât, iki yüz kırk dokuz mecmûa, on yedi münşeat, yirmi altı murakka, elli dört risale ile İran'ın millî

destanı *Şâhnâme'* nin altı nüshası yer almaktadır. Farsça eserler arasında bazı sebeplerden ötürü İran'dan gelen aydın ve muhacirlerin kaleme aldığı yazmalar ile bazı Anadolu şehirlerinde istinsah edilen eserler bulunmaktadır. Edebi yönden zengin olan Farsça yazmaların içerisinde Mevlânâ, Câmî, Hâfız ve Sa'dî gibi meşhur mutasavvıfların eserleri yer almaktadır. Bazı Farsça yazmalar çeşitli fetihler ve ganimet neticesinde ele geçirilmiş ve İstanbul'a getirilmiştir. Eserlerin bir kısmı Osmanlı coğrafyasında diğer bir kısmı da İran coğrafyasında istinsah edilmiştir.

Kaynakça

Aksu, H. (1981). "Sultan III. Murad Şehinşahnamesi", *Sanat Tarihi Yıllığı*, 1-23.

_____ (1988). "İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde Bulunan Minyatürlü, Resimli, Şekilli Cedvelli, Plan ve Haritalı (Türkçe-Arapça-Farsça) Yazmalar", *Sanat Tarihi Yıllığı*, 19-62.

Atalay, M. C. (2012). "Türk Minyatür Sanatının Tasarım Ögelerinin, Türk Resminde Varlık Bulması" *Akdeniz Sanat Dergisi*, Cilt 5, Sayı 10.

Ateş, A. (1990). *İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler: Üniversite ve Nuruosmaniye Kütüphaneleri*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi, Ankara.

Aynur, H. (2012). "Türkiye Yazmaları Toplu Katalogu", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 41/597-598.

Bakar, İ. (2001). *Sadberk Hanım Müzesi Kütüphanesi Hüseyin Kocabaş Yazmaları Kataloğu*, Vehbi Koç Vakfı Sadberk Hanım Müzesi, İstanbul.

Bayraktar, N. (1982). *Yazma ve Basma Kütüphane Fihristleri*, Türk Dünyası Araştırmaları.

Bilgin, O. (2013). "Yazma", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 43/369-373

Duman, H. (1997). *El yazmaları Dünyasında Türkiye'nin Yeri*, Ankara.

Kut, G. (1982). "İstanbul'daki Yazma Kütüphaneleri" *İstanbul Ü.E.F. Tarih Dergisi*, 342.

_____ (1988). "Yazmalar Arasında II", *Osmanlı Araştırmaları*, 181-198.

_____ (2005). *Yazmalar Arasında Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları I*, İstanbul: Simurg.

Kut, T. (1972). *Türkçe Yazmalar Kataloğu Repertuarı*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten.

Mahir, F. B. (2005). "Minyatür", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 30/118-123.

Orman, İ. (2011). *Askeri Müze Yazma Eserler Koleksiyonu*, Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı, İstanbul.

Özgüdenli, O. (2008). "İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Farsça Yazmaların Öyküsü: Bir Giriş", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1-76.

Özyıldırım, A. E. (2018) *Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi Yazmaları Kataloğu*, Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi, İstanbul.

Sübhânî, T. P. & Aksu, H. (1374). *Fihrist-i Nüshahâ-i Hatî-i Fârsî-i Kitâbhâne-Dânişgâh-i İstanbul*, Pejûheşgâh-i Ulûm-i İnsânî ve Mutâla'ât-i Ferhengî, Tahran.

Ünver, N. & Kaya, D. (2005). *Yazma Kitaplar*, (18 Ağustos 2020) <https://pdfslide.net/documents/yazma-kitaplar-dursun-kaya-niyazi-uenver.html>